

DE WEG VAN LAINS NOAR KLOOSTER

*Met dank aan Reitze en George voor de
inhoudelijke en redactionele feedback*

© Peter Siebesma
vanderveldebestseller.nl
ISBN 9789463429412

DE WEG VAN LAINS NOAR KLOOSTER

Peter Siebesma

INHOUD

Voorwoord 6

In nieuw daglicht 9

Na Rotterdam 13

Tjuchemer diep 16

Verder naar het Noorden 19

Spiegels van licht 22

Waddenzee 25

De weg van Lains naar Klooster 26

De stoetboom 29

Ineke 32

Gemis 34

Eeuwige jeugd 37

De verloofde van de dochter van de bakker 38

Markante personen 41

Een kleurrijk drietal 45

Het geluid van de stilte 48

Terugkeer 51

't Loonzakje van boer Petersen 52

De drie dijken 55

Wij waren de eersten 58

Bosjesweg 60

Tweiduuster 62

Schemering 64

Laag over 65

Suikerbieten en koekblikken 68

Zwart 71

Snoep, tabak en griepbacillen 73

Bijzondere gasten 77

Herinnering aan afscheid 80

Na zomertijd 83

Kom mee naar buiten allemaal 84

Bot gevangen 87

Oom Wim 89

Praeludium en fuga 91

Gelukkig nieuwjaar 93

Van klei naar zand 96

TV kijken vanuit je luie stoel 101

Terug naar Sellingen 104

Meeuwen 108

Concours 109

Tussen dorp en stad 111

Zuidlaren 114

Westpolder 118

Een open hemel 119

Nawoord 125

Geraadpleegde boeken 128

Mien Hogelaand (*Ede Staal*) 130

VOORWOORD

Ooit werden we allemaal overstelpt met die eerste indrukken van geuren, kleuren, beelden en geluiden. Op weg terug naar onze eerste verhalen komen we elkaar in die gemeenschappelijke ervaring weer tegen.

Ede Staal is een legendarische Groninger zanger. Hij bezong het Groningerland en de Groningers zoals niemand anders dat kon. Hij werd op 2 augustus 1941 in Warffum geboren. Op vierjarige leeftijd verhuisde hij naar Leens waar hij zijn jeugd doorbracht. Op vierjarige leeftijd verhuisde ik in 1952 naar Kruisweg, een dorpje drie kilometer ten noorden van Leens. Ede Staal was toen 11 jaar. Voor zijn liedjes ontleende hij later zijn inspiratie aan het gebied waar ook ik mijn jeugd doorbracht. Dat schept een band. Een band tussen mensen die elkaar overigens nooit hebben ontmoet.

De titel van dit boek komt uit zijn lied *Mien Hogelaand*. Ik hoorde het voor het eerst toen ik de film zag van Karim Traidia, *De poolse bruid*. Deze film –met in de hoofdrollen Monic Hendrickx en Jaap Spijkers– speelt zich af op het Groninger Hogeland en geeft de rust en ruimte van het landschap weer zoals ik die zelf ooit heb ervaren. In de prachtige tekst van het lied wordt *de weg van Lains noar Klooster* genoemd. Ik schrok er van. Die weg kende ik immers als geen ander. Als je vanaf de stad naar het noorden rijdt is het gebied tot aan Winsum een oase van rust, een verademing na het drukke stadsrumoer. Als je Winsum verlaat richting Mensingeweer verdiept de stilte zich verder en ontvouwt zich een landschap met mooie vergezichten. Dan kom je in Leens en in plaats van rechtdoor naar Ulrum te gaan sla je hier rechtsaf. Dit is de weg van Lains noar Klooster. Het is een smalle weg, recht voor je uit liggen de dijken met daarachter de Waddenzee. Hier wordt het pas echt stil en de weidsheid van het landschap is indrukwekkend. De weg eindigt in het dorpje Kruisweg, vroeger een onderdeel van de gemeente

Kloosterburen. Ik heb de weg van Lains naar Klooster vaak gelopen. De wandelingen door weer en wind, olopend tegen de noorderstorm, een tas vol zware boeken meesjouwend, het zit allemaal nog diep in mijn lijf.

Het geheugen is een gatenkaas. Hoe verder je teruggaat in de tijd hoe groter die gaten worden. Uiteindelijk kom je zo terecht bij de jaren die je praktisch helemaal vergeten bent. Je eerste herinneringen zijn korte momenten, flarden die voorbij komen drijven en alle samenhang met het grote verhaal missen. Ze zijn belangrijk voor je hoewel ze over niets lijken te gaan. Je koestert deze beelden omdat ze voor het eerst echt van jezelf zijn. Door mij open te stellen voor het kleine en onbeduidende uit mijn vroegste herinneringen duiken ook in mijn latere verhalen vooral de kleine dingen op. Daarin gaat het niet over prestaties, kennis en vaardigheden, maar over gekleurd papier, versierde fietsen, zonlicht op het water, de blauwe kleur van de badhokjes aan het Schildmeer en de stem van mijn moeder die kinderliedjes voor mij zingt.

Gaat er een lichtje bij je branden? Raken deze woorden jou? Misschien komen dan al verder lezend ook je eigen verhalen weer tot leven.

Vaak worden we met foto's geholpen om enige ordening in dat vroegste bestaan te krijgen. Dan zijn er de verhalen van ouders en familie, die zich in de loop der jaren onzichtbaar vermengd hebben met onze eigen herinnering. Uiteindelijk weten we niet meer precies wat van onszelf is en wat anderen ons hebben verteld. Maar altijd zijn er die spaarzame momenten waar we niet over twijfelen: die hebben wij echt zelf zo ervaren. Maar wat herinneren we ons wel en wat niet meer? En waarom het ene wel en het andere niet? Blijkbaar herinneren we ons vooral de dingen die voor ons belangrijk geweest zijn. Of zijn het juist de gebeurtenissen geweest die met veel emoties gepaard gingen? Het zal allemaal wel een beetje waar zijn. Zelf denk ik dat

herinneringen ook veel vertellen over wie jij bent. Zo is de weg van Lains naar Klooster voor mij de route naar de Groninger Ommelanden in de vijftiger en zestiger jaren. De korte verhalen in dit boek draaien om mijn persoonlijke ervaring met deze geschiedenis. Al schrijvend ben ik ook steeds meer verbindingslijnen met het hier en nu gaan ontdekken.

Wij delen iets gemeenschappelijks. Ooit werden we allemaal overstelpt met die eerste indrukken van geuren, kleuren, beelden en geluiden. Op weg terug naar onze eerste verhalen komen we daarin elkaar weer tegen. Met dit boek hoop ik daarom iets met jou als lezer te kunnen delen. Plaats en tijd van handeling zijn daarbij niet zo van belang.

Regelmatig zoek ik Groningen op. Of ik nu richting Westerwolde of het Hogeland rijd, altijd voelt het vertrouwd. De verhalen van toen leg ik hier vast om ze niet verloren te laten gaan. Ik wens iedereen veel momenten van herkenning en daarbij vooral ook veel leesplezier toe.

IN NIEUW DAGLICHT

‘We zullen alles weer vergeten’ zei Sheila bedroefd. ‘Dat komt omdat je dan volwassen bent.’

Toen ik het boek van Hilda Lewis *Het vliegende schip* opensloeg, stelde ik het vergeelde papier voor het eerst na zo’n vijftig jaar weer bloot aan het daglicht. Voor het boek zelf maakte het allemaal niet zoveel uit. Ik neem tenminste aan dat een boek geen ziel heeft en niet gebukt gaat onder een halve eeuw duister bestaan. Nee, de emotie kwam geheel voor mijn rekening. Alsof je door het heropenen van een jeugdboek een enorme stap terugzet in je eigen geschiedenis.

Ik had voor mijn weekje wintervakantie een hele stapel meegenomen. Boeken die ik vrij zeker na mijn achttiende niet meer had ingekeken. Herlezen ervan was er nog nooit van gekomen. Toch overwon deze keer de nieuwsgierigheid het van de luiheid. Wat zou ik me er nog van herinneren? En zou het mij misschien terugbrengen naar vergeten verhalen van vroeger?

Jaren geleden vond ik de boeken terug, opgeslagen in een oude verhuisdoos op zolder. Het was maar een beperkte selectie van wat ik in vroeger jaren aan jeugdboeken had verzameld. Vooral de zogenaamde *prismaboeken juniores* waren zo tussen mijn tiende en zestiende jaar favoriet om als cadeau voor verjaardag en Sinterklaas te vragen. Per gelegenheid mocht ik er dan drie uitkiezen, wat neerkwam op een respectabel geschenk à f 3,75,- . Hoezeer ik ook hechtte aan mijn verzameling, blijkbaar had ik er later na mijn achttiende geen moeite mee dat mijn ouders er af en toe iets van weggaven. Ze namen dat dan mee voor ‘kinderen uit gezinnen die het niet zo breed hadden’, zo werd mij uitgelegd. Ik vond het best. Toen ik een restant in de genoemde doos op zolder terugvond voelde ik voor het eerst spijt van mijn welwillendheid. Des te meer hechtte ik aan de overgebleven boeken. Maar van opnieuw lezen was het nog steeds niet

gekomen. Toen ik *Het vliegende schip* opensloeg, rook, zag en voelde ik oud, vergeeld papier. Het deed me direct aan de studeerkamer van mijn vader denken. Vergeven van de sigaren- en sigarettenrook die tot alle poriën van de kamer was doorgedrongen. Ik kon me nauwelijks voorstellen dat diezelfde rooklucht ook mijn boeken had aangetast. Toch was de associatie onmiskienbaar. Tegelijkertijd zag ik ook de smalle zolderkast voor me die zich op dezelfde bovenverdieping bevond. Het was de ruimte die werd gevormd door het afschotten van het schuine dak. Die kast kon je alleen op handen en knieën verkennen en bood plaats aan niet meer gebruikt speelgoed en ... heel veel boeken. Sigarenrook of niet, studeerkamer of zolderkast, het waren geur en tastzin die mij terugbrachten in de tijd. Met verbazing liet ik mijn vingers over het ruwe papier glijden dat na een halve eeuw hier nog helemaal gaaf met goed leesbare letter in mijn handen lag. Voorin het boekje een gestempelde naam: P.R.Siebesma, Kloosterburen. Zo'n stempel kon je zelf maken door de gewenste rubberen letters uit te snijden en in een houten vorm te drukken. Ik zal het in Groningen gekocht hebben, in ons dorp kon je zoiets niet krijgen.

Na *Het vliegende schip* las ik die vakantie nog meer boeken: *Verraad in de onbekende vallei*, *Het schot in de mist*, *Reis door de nacht* (Anne de Vries) en *Willem Wijcherts* (W.G. van den Hulst). Kon ik me nog wat van de verhalen herinneren? Dat viel tegen. Als er al iets was blijven hangen, dan was dat de grote verhaallijn. Van *Het vliegende schip* kende ik het eerste hoofdstuk nog vrij goed, net als de laatste bladzijden die als het ware naar het begin terugkeren en de verhaalcirkel rondmaken. Maar van de avonturen die hoofdpersoon Peter met zijn broers en zusjes meemaakte, wist ik haast niets meer.

Het vliegende schip was meteen ook de mooiste introductie die ik me voor mijn leesexperiment kon wensen. Peter koopt in een oud winkeltje een scheepje, niet langer dan zo'n 20 cm. Hij vraagt aan de oude man met een lapje voor z'n oog wat het kost. 'Je zou al

het geld dat je bezit ervoor moeten geven en dan nog een beetje meer', is het antwoord. Peter koopt het voor 68 cent, zijn hele bezit en nog iets meer (het dubbeltje dat hij van vader heeft geleend). Peter ontdekt dat het een toverschip is. Als je wenst om ergens naar toe te gaan, wordt de boot groter, kun je instappen en vliegt de boot jou naar de gewenste bestemming. Met dit vliegende schip beleven de kinderen heel wat avonturen. Geleidelijk aan wordt ook duidelijk dat het bestaan van dit schip valt of staat met het geloof in de toverkracht van dit schip. Tijdens een bezoek aan Asgard, verblijfplaats van de Noorse goden, vertelt Odin aan zoon Freyer: 'Als je niet meer in dit schip gelooft, bestaat er geen toverij meer. Zie je, zoon Freyer, over een paar jaar geloven deze kinderen niet meer in een toverschip. Nu denken ze misschien dat zo'n ogenblik nooit zal komen, maar zo zeker als de zon op- en ondergaat, zal ook dit ogenblik komen. Want ze groeien op tot volwassen mensen en die denken anders. Geloof me, Freyer, de tijd komt dat ze er niet meer in geloven, dat ze het zich niet eens meer herinneren. Later zullen ze, als het zover is, het schip teruggeven.' 'Ik geloof niet dat ik het helemaal snap' zei Peter. 'Ik wel' zei Sheila langzaam, 'u bedoelt als we groot zijn en er niet meer in geloven'. Odin knikte. 'We zullen alles weer vergeten' zei Sheila bedroefd. 'Dat komt omdat je dan volwassen bent.'

Wat een prachtig toeval, dacht ik, om uitgerekend deze tekst op dit moment te mogen herlezen. Deze woorden hebben destijds waarschijnlijk weinig indruk gemaakt. Des te meer drong de betekenis ervan nu tot mij door... De meeste verhalen was ik dus vergeten. Maar veel tekeningen waren een feest van herkenning! Zonder nog te weten waar ze naar verwezen, herkende ik soms de kleinste details. De emotionele waarde van mijn hernieuwde kennismaking had dus weinig met de inhoud te maken, waar het in boeken toch eigenlijk om te doen is. Veel meer deden mij de illustraties maar ook die vielen uiteindelijk in het niet bij wat de primitieve zintuigen geur en tastzin met mij deden. Ze trokken

mij mee terug in de tijd. Ze dompelden mij onder in een wereld die ik als een stoffige, vergeelde materie had weggestopt. De verhalen na Rotterdam kwamen één voor één tevoorschijn. Soms waren er alleen maar losse beelden. Ik zag de hoge treden van een wagon, nog door een oude locomotief voortgetrokken. Ik rook de schoenmakerswerkplaats van mijn opa, die ik wel heb ontmoet maar waar ik me niets meer van kan herinneren. Ik heb de verhalen hier vastgelegd, soms als een beschrijvend feitenrelaas, soms verteld vanuit hedendaags perspectief, soms als iets tussen droom en werkelijkheid, soms als een sonnet. Misschien is het wel deze mix aan vormen waarmee ik mijn persoonlijk verhaal het best heb kunnen vertellen.

NA ROTTERDAM

Mijn vroegste herinneringen liggen in een schemergebied. Het is een jungle, moeilijk toegankelijk, met hier en daar een streepje licht, af en toe een herkenbaar moment, losse flarden waarvan tijd en plaats niet meer goed zijn te traceren. Het is een gebied dat ik graag beter zou leren kennen. Maar hoe? De verhalen die ouders en familie mij erover verteld hebben zijn schaars. Uit boeken over de tijd tussen 1948 en 1951 kan ik hooguit wat te weten komen over algemene leefomstandigheden. Nederland was in opbouw. De Tweede Wereldoorlog had veel materiële en psychische schade aangericht. Hoe de mensen zich ook in die tijd inzetten voor de wederopbouw, bij velen ontbrak nog het vertrouwen en gevoel van veiligheid. Volgens een NIPO-enquête in mijn geboortjaar 1948 overwoog een derde van de bevolking serieus een emigratie naar een land als Canada of de Verenigde Staten. Dat zegt veel. In mijn geboorteplaats Rotterdam werd hard gewerkt om de immense schade aan de binnenstad en de havens te herstellen. Rotterdam had zijn hart verloren en zou in de naoorlogse jaren een metamorfose ondergaan.

Over dat schemergebied heb ik weinig persoonlijke informatie meegekregen. Mijn broer was oorlogskindje, ik niet. Hij woonde zo'n zes jaar in Rotterdam, ik maar één jaar en een paar maanden. Na onze verhuizing naar Groningen bleef hij het Rotterdamse jochie, dat zich het Groninger dialect nooit meer eigen heeft gemaakt. Bij mij was dat anders, ik groeide op als peuter en kleuter tussen de Groningers en leerde het taaltje gemakkelijk spreken. Uit de tijd voor mijn vierde jaar heb ik maar weinig foto's gezien. Die zijn op de vingers van één hand te tellen. Het steekt nogal schril af tegen de enorme hoeveelheid beeldmateriaal waarmee ik momenteel de ontwikkeling van mijn kleinkinderen vastleg. Maar de meest prachtige foto's zouden mij niet helpen om dieper in dat schemergebied van die eerste jaren door te dringen. De belangrijkste periode in mijn ontwikkeling is

gewoon aan mij voorbijgegaan, zoals dat bij iedereen gebeurt. Douwe Draaisma(1) beschrijft in zijn *Vergeetboek* hoe taalontwikkeling en de groei van zelfbewustzijn uiteindelijk bepalend zijn voor herinneringen: uit het schemergebied zijn het vooral de dingen die afwijken van het dagelijkse die later als een 'eerste herinnering' kunnen worden teruggehaald. De flarden die ik nog uit dat schemergebied kan opvangen maken mij nieuwsgierig. Ze vertellen me dat ik toen al in staat was om enkele dingen vast te houden. Maar waar zijn alle andere gebeurtenissen gebleven? Zijn ze echt helemaal weg of kan er toch af en toe weer iets opduiken? Deze onzekerheid maakt het schemergebied mysterieus en magisch tegelijk.

Mijn vroegste herinneringen zijn vage beelden. Ik noem het mijn oerbeelden. Ik herinner me een grote ruimte en een heel leven dat ik achter me liet. Het is een sluimerend besef van een soort wereld waar ik vandaan kwam. In de eerste heldere beelden die ik kan terughalen zie ik mijzelf met mijn armen zwaaien, van voren naar achteren, zoals dat naar mijn overtuiging hoort tijdens het lopen. Dat zwaaien doe ik omdat anderen dit ook doen. Ik doe deze bewegingen na en doe dat zo nauwkeurig mogelijk. De bewegingen zijn groot, want dat hoort zo...Ik ben buiten. De zon schijnt. Ik loop en ik loop, met mijn armen zwaaiend, van voren naar achteren, van voren naar achteren...Er duiken nog meer fragmenten op, waarschijnlijk uit een latere periode. Ik zie de hoge trappen voor me van een locomotief met wagons en ik zie en ruik de schoenmakerij van mijn grootvader. Daarbij doemt een beeld op van een ruimte met donkere, houten apparaten. Bij ieder bezoek aan een schoenenbar herken ik de attributen en ruik ik dezelfde schoenmakersgeur. Die toveren dan meteen deze oude beelden weer tevoorschijn.

Het vertrek van ons gezin uit Rotterdam helemaal naar een gehucht in de provincie Groningen voltrok zich in het voorjaar van 1949. Mijn later besef van een 'Hollandse identiteit' ontleende ik aan de overlevering dat ik in Rotterdam geboren